

YR ARENIG

Mae'r rhan fwyaf o'r bylchau yn ardal ogleddol y bryniau yn ceisio osgoi'r gweundir agored gwlyb; byddai teithio drwy'r dirwedd hon wedi bod yn anodd iawn. Ymhellach i'r de, gellir gweld nifer o lwybrau yn croesi'r uwchdir.

Bwlch Blaen y Cwm SH 873467

Disgrifiad syml o fwlch ar flaen 'diwedd' + cwm 'dyffryn'. Blaen -y-cwm 1838 AO.

Bwlch Carreg y Fran SH 734454

Ceir llawer o leoliadau gyda'r enw tebyg; yn y mynyddoedd mae'r garreg 'craig' yn gysylltiedig â chigfran. Roedd y cigfran yn gysylltiedig â marwolaeth tra bod brain hefyd yn arwydd drwg os welsoch chi'r un yn unig; tra bod dau fran yn arwydd da.

Bwlch Goriwared SH 765245

Gor 'uwch' + (g)wared neu (g)waeredllethr 'disgynfa, goriwaered, gwaelod'; Hen Gymraeg *gwoiret* o'r gair Celteg **uo-ad-ret* 'disgyn'. Yn Ffrangeg, defnyddir y gair adret am ochr mynydd heulog sy'n gwynebu'r de. Bwlch Gorwaered 1838 AO.

Bwlch Graianog SH 890422

Graianog, graeanog 'llawn graean, carregog'.

Bwlch Gwyn SH 755242

Mae'n anodd gweld sut mae termau lliw yn cael eu defnyddio yn y dirwedd; Gallai'r term gwyn 'gwyn' fod yn rhoi synnwyr o ddisgleirdeb, lliw gwelw creigiau, neu hyd yn oed eira. Fodd bynnag, dylid nodi, yn niwylliant y Celtiaid, fod y lliw gwyn yn gysylltiedig â'r De, roedd gwynt deheuol yn wynt gwyn, hefyd gellid ystyried ffordd ffafriol fel un gwyn. Roedd y bwlch hwn yn eithaf pwysig ar un adeg ac mae'n mynd bron yn uniongyrchol i'r Gogledd/De drwy'r bryniau.

Bwlch Llwyd SH 847337

Ar wahân i gyfeiriad at liw naill ai fel llwyd 'llwydwyn'; neu, hyd yn oed 'brown, cochlwyd' ceir nifer o ystyron eraill, a gall rhai rhoi ystyr ffigurol, fel 'hynafol' neu 'heb ei wahaniaethu'.

Bwlch Pen y Feidiog SH 783332

Beidiog yw un enw ar blanhigion cyffredin y tylwyth Artimesia, mae'r Mantell Fair *Alchemilla vulgaris* yn un o lawer yn y mynyddoedd.

Bwlch y Bi SH 780355

Bi(w) vw'r hen enw am wartheg a mae enwau fel Buarth ym Mherth y Bi, Llanystumdwy, yn cefnogi hyn. Bwlch y Bi 1838 AO.

Bwlch y Buarth SH 840395

Dyma'r bwlch ble roedd trac yr hen rheilffordd yn mynd heibio gwaelod Arenig Fawr. 'Iard godro' neu 'Encilfan gwartheg' yw'r ystyr cyffredinol y term Buarth.

Bwlch y Llu SH 750387

Mae'n debyg bod y gair llu 'byddin' yn gywir, agosrwydd y bwlch at Domen y Mur, caer Rufeinig ar un adeg, yn ddiweddarach cadarnle canoloesol yn cefnogi hyn. Bwlch y Llu 1837 AO.

Bwlch y Pentre SH 883457

Pen 'pen pellaf, diwedd' + tref 'trigfan' sydd nid pentref 'anheddiad, fferm'; fe welir Nant y Pentre islaw. Bwlch-y-pentre 1838 AO.